

УДК 929.7(477.82):343.1(091)

DOI: 10.30840/2413-7065.4(85).2022.271179

**«НАМОВЛЕНЬ И ПОДАРКАМИ ПЕРЕНАТЫЙ»:
СУДОВИЙ ПРОЦЕС НАД ШЛЯХЕТСЬКИМ ПІДДАНИМ
ЯНОМ ПЕЛИГРИМОВСЬКИМ У 1623 Р.****Ігор ГУЛЮК**orcid.org/0000-0002-7059-1104

науковий співробітник відділу історичних пам'яток НДІУ

Анотація. У статті порушено проблему ворожнечі в середовищі волинської шляхти в другій половині XVI – першій половині XVII ст. Проаналізовано місце шляхтича у суспільстві відповідно до ранньомодерного права. Вказано, що на теренах тогочасної Європи, а з тим і на Волині, законодавчі зводи закріплювали за знаттю привілейоване місце, захищаючи її особисті свободи та права, що мало безпосередній вплив на формування цінностей шляхетської спільноти. Наголошено, що належність до еліти суспільства не гарантувала безпечного та безконфліктного повсякдення, яке було тісно пов'язане із шляхетськими потребами, котрі вимагали постійних контактів з іншими членами суспільства.

Проаналізовано інтерпретації шляхетської конфліктності в історіографії. Вказано, що більшість істориків вбачають зв'язок цього явища із характером ранньомодерної держави, а з тим особливостями суспільного порядку. Виділено погляд, згідно з яким надмірна конфліктність була наслідком неналежного функціонування виконавчої гілки влади, що створювало поле для соціальних конфронтацій. Встановлено, що в історичних дослідженнях цей аспект трактується як властивий для тогочасної культури і такий, що в сприйнятті самої шляхти виглядав як закономірність, в якій вона вміла орієнтуватися, реагуючи на кожен наступний жест та новий етап конфлікту. Проаналізовано застереження щодо актових матеріалів, на які вказувала М. Богуцька, та підходи до роботи із джерелом, на які звертав увагу Є. Топольський.

Усі перераховані вище аспекти розглянуті під кутом локальної історії – справи вбивства волинського шляхтича Григорія Билинського та судового процесу над обвинуваченими. Проаналізовано поведінку та висловлювання шляхти під час судового процесу, який відбувся впродовж вересня–жовтня 1623 р. в Луцькому гродському суді. Висвітлено та проаналізовано мотиви Яна Пелигримовського у вчиненні злочину. Простежено залученість та інтерес до його здійснення можливого замовника – Мартина Богуша. Висвітлено ймовірні версії вбивства та показано перебіг судового процесу. Звернуто увагу на те, що, незважаючи на наявність у джерелах двох версій вбивства, це не спрощує завдання інтерпретації самої події, а навіть ускладнює, оскільки часто ми не маємо у своєму розпорядженні необхідних свідчень. Задля висвітлення усіх можливих аспектів вчиненого вбивства розглянуто важливість патронально-клієнтарних та родинних стосунків. Звернуто увагу на певні вияви тогочасної повсякденної культури, які проливають світло на шляхетські звичаї на Волині в другій половині XVI – першій половині XVII ст.

Ключові слова: волинська шляхта; повсякдення; конфліктність; ранній Новий час; Річ Посполита.

«CONVINCED AND INTERESTED IN GIFTS»: THE TRIAL OF THE NOBLEMAN'S SERVANT JAN PELYGRYMOVSKYI IN 1623

Ihor HULIUK

research fellow of the Historical Sites Department of RIUS

Annotation. The article raises the problem of enmity among the Volyn nobility in the second half of the 16th – the first half of the 17th century. The place of a nobleman in society, according to the early modern law is analyzed. It is indicated that on the territory of Europe at that time, and therefore also in Volyn, legislative bodies secured a privileged place for the nobility, protecting their personal freedoms and rights, which had a direct impact on the formation of the values of the noble community. It was emphasized that belonging to the society elite did not guarantee a safe and conflict-free life, which was closely related to noble needs that required constant contact with other members of society.

The interpretations of the *szlachta* conflict in historiography are analyzed. It is stated that the majority of historians see the connection of this phenomenon with the nature of the early modern state, and with the features of the social order. The point of view according to which excessive conflict was a consequence of improper functioning of the executive branch of power, which created a field for social confrontations was highlighted. It has been established that in historical research this aspect is interpreted as characteristic of the culture of that time and such that in the perception of the nobility itself, it looked like regularity in which it knew how to navigate, reacting to each subsequent gesture and new stage of the conflict. The caveats regarding acted materials pointed out by Maria Bogucka and the approaches to work with the historical source, Jerzy Topolski drew attention to, were analyzed.

All of the above aspects are considered from the local history angle – the case of the murder of the Volyn nobleman Hryhorii Bylynskyi and the trial of the accused. The behavior and statements of the *szlachta* during the trial, which took place in September–October 1623 in the Lutsk court, were analyzed. Jan Pelygrymovskyyi's motives in committing the crime are highlighted and analyzed. The involvement and interest in its implementation of a possible customer of a murder – Martyn Bohush, was traced. Possible versions of the murder are highlighted and the course of the trial is shown. Attention is drawn to the facts that despite the presence of two versions of the murder in the sources, this does not simplify the task of interpreting the event itself, and even complicates it, since we often do not have necessary evidence at our disposal. In order to cover all possible aspects of the murder, the importance of patron-client and family relationships was considered. Attention is drawn to specific manifestations of the everyday culture of this time, which shed light on *szlachta* customs in Volyn in the second half of the 16th – the first half of the 17th centuries.

Key words: Volyn nobility; everyday life; conflict; Early modern period; The Polish–Lithuanian Commonwealth.

Постановка наукової проблеми. Кодифікаційні зводи ранньомодерної Європи закріплювали за знаттю привілейоване місце у суспільстві. На українських землях ситуація була ідентичною. Це можна простежити на прикладі II Литовського (Волинського) Статуту 1566 р. Так, у III розділі 15 артикулу було вказано, аби «простих людей над шляхтою не підвищувати» [4, с. 283]. У документі приділено багато уваги честі шляхтича, на яку не можна було посягати «голими словами», а з тим і особистій безпеці «людини рицарської» [4, с. 285]. Детальніше про цей вимір, який займав важливе місце у шляхетському повсякденні, згадано в 1 та 2 артикулах XI розділу. У них вказувалося, що за наїзд на шляхетський

маєток з метою вбивства особа отримувала найвищий ступінь покарання, який існував у судочинстві Речі Посполитої – страту [4, с. 371–372]. Виводячи збірний образ шляхтича із цих артикулів, помітно, що йому як особі, яка перебувала на верхніх щаблях суспільства і володіла вольностями та свободами, мали бути властиві виняткові цінності, які служили взірцем для інших станів [9, с. 9–22]. Незважаючи на перше – високу міру відповідальності за посягання на шляхтича, а також друге – його репутацію у суспільстві, в актових книгах фіксувалися напади, а часто й вбивства шляхти. Проблема конфліктності волинської шляхти неодноразово була предметом дослідження українських істориків. Однак, по-перше, для вивчення повсякдення знаті цінною є кожна справа, яка містить вказівки на властивий тодішній культурі набір жестів, слів та дій, котрі роблять для нас зрозумілішою поведінку тамтешніх людей. По-друге, проаналізований судовий процес дає можливість замислитися над усталеним в українській історіографії переконанням, що вбивства шляхти під час конфліктів були малопоширеним явищем. Джерела часто вказують на зворотне, що і обумовлює актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Причини шляхетської агресії коренилися у численних комбінаціях повсякдення конкретної особи, де вона, контактуючи з іншими представниками суспільства, вважала за неприйнятне, коли порушувалися її права, натомість могла вдаватися до порушення прав інших. Ця особливість тогочасної культури була в полі зору науковців. Зокрема, Владислав Лозінський причину конфліктів вбачав у характерних для шляхти

звичаях, недоліки яких пов'язував із відсутністю виконавчої (поліційної) влади, що породжувало вияви анархії [8, с. 3–5]. Антоні Мончак вказував на наявність в шляхетській спільноті громадського порядку, який підтримувався самими ж представниками знаті, «хоча (вони. – прим. І. Г.) і мали про нього специфічне уявлення» [2, с. 263–264]. Наталя Старченко, розглядаючи природу надмірної конфліктності в шляхетському середовищі, запропонувала власний погляд на цю проблему, наголосивши на тому, що конфлікт у шляхетській спільноті пробігав за очікуваним та зрозумілим для сторін сценарієм, де кожна наступна дія викликала відповідну реакцію опонентів [3, с. 459–465].

Торкаючись цієї проблеми, не можемо оминати залежності дослідника від джерела. Марія Богуцька вказувала на односторонність актових матеріалів, які формують хибне уявлення надмірної ворожості в суспільстві, фіксуючи лише порушення права, оминаючи при цьому його дотримання [6, с. 254]. Можна прийняти таке спостереження. Проте виникає питання: чи дійсно із цього типу джерел не проступає «звичне» повсякдення? Кожна людина, з якою доводиться «контактувати» під час прочитання справи, переповідаючи про вчинений злочин, мимовільно проливає світло на власне повсякдення: на рівні звичного стилю життя з помешканням, одягом, їжею та, зрештою, звичаями і традиціями. У документах, які вписувалися до актових книг, бачимо низку тестаментів, узгодження маєткових та фінансово-контрактних угод, або ж квитів, які свідчать про вміння шляхти безконфліктно врегульовувати суперечності, відкриваючи тим самим перед

нами «спокійну» реальність. Доцільним у цьому місці виглядає міркування Єжи Топольського, який вказував, що історик мусить видобувати інформацію про минуле завдяки влучно сформульованим питанням навіть тоді, коли джерело видається мовчазним [10, s. 33–57]. Беручи до уваги згадані підходи, розглянемо багаторівневу та складну справу, яка в 1623 р. потрапила до Луцького гродського суду.

Мета дослідження – на основі актових джерел та історіографії розглянути справу вбивства шляхтича Григорія Билинського та висвітлити особливості повсякденного життя волинської шляхти. Поставлена мета потребує виконання таких завдань: 1) вивчення мотивації вчинення злочину відповідачем – реакції на вчинок позивачів; 2) простеження важливості – неважливості родинних та патронально-клієнтарних стосунків у цій справі; 3) характеристики поведінки та дій позивачів у ході розгляду справи – під час виконання вироку. Аналіз справи поділимо на дві частини, де перша буде присвячена приводам вбивства та розгляду самого злочину, тоді як друга перенесе нас на судовий процес над обвинуваченим.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих наукових результатів. Справа про вбивство Григорія Билинського, яка була подана до Луцького гродського суду, складалася із декількох позовів. Події розгорталися від червня, коли був вчинений неправний вчинок, до кінця вересня – початку жовтня 1623 р., коли виголошений вирок зреалізували. Її унікальність полягає в тому, що джерела дають нам можливість ознайомитися із позицією обох сторін, реконструювавши перебіг

подій та склавши картину злочину і відповідальності за нього.

Перший позов до Луцького гродського суду внесла постраждала сторона – брати Ян та Миколай Билинські. У своїй скарзі від 1 вересня 1623 р. «поводи» позивали Мартина Богуша та Яна Пелигримовського. Причиною початку судового процесу стало вбивство їхнього брата Григорія Билинського. Згідно із протестацією, як це часто відбувалося у шляхетських конфліктах, рівень ворожнечі між сторонами зростав поступово, а саме вбивство стало його кінцевим актом. Після публічних образ, завданих вбитому відповідачами, вони, «взявши перед себе злыи и непристойныи дмысль» та узгодивши в домі Мартина Богуша усі деталі, успішно зреалізували свій намір 23 червня 1623 р. [5, арк. 534–535 зв.].

Виконавцем вбивства став Ян Пелигримовський (намовлений и подарками перенятый). Він, маючи «полгак, двема кулами набитым», дізнавшись, що Григорій Билинський перебуває в селі Кобче Луцького повіту («дворкѸ своем»), відправився до його маєтку. Заставши свою жертву сплячою в дворі та обравши зручний момент, коли у маєтку нікого не було – дружина вбитого в цей момент «телната на поле выправовала и выганяла», нападник «помаленьку отворивъши» двері, «шного Григорія Билинського спачого на ложкѸ» побачивши, «пульгакъ до головы [...] приложивъши, стрелил». У результаті такого вчинку Григорій Билинський «зараз [...] пну БогѸ дѸха отдал». Оцінюючи ці дії, позивачі вказували, що «такъ небожчика здрадецько, спачого, тыѸ принципали» вбили [5, арк. 535]. Окрім описаного вбивства, як вказувала

постраждала сторона, нападник також вдавсь до пограбування маєтку, взявши із власності вбитого два карих коня та його фалендишовий доломан червоного кольору.

Слова позивачів були підкріплені свідченнями возного Войтеха Грушецького. 31 липня 1623 р. урядник іздив на поховання вбитого, яке відбувалося у містечку Сокіл, що в Луцькому повіті. Він засвідчив смерть шляхтича, а також потрійне «одволення» братами вбитого: «Зараз при погребі того тела, перший раз по огледаню моєм, перед костелом [...] спивати почели, поволане вчинил [...] а дрдгии раз по вдспиваню погребѣ, трети зараз, кгда в долъ въпосчано» [5, арк. 535 зв.]. Подані жести та церемонії були цілком звичними для тогочасної шляхетської культури і мали публічно задекларувати та осудити дії вбивці. Саме таку черговість подій та обвинувачених осіб бачимо у скарзі постраждалої сторони. Подана версія дещо відрізнялася від тієї, яку виклав один із обвинувачених – Мартин Богущ.

7 вересня 1623 р. шляхтич зреагував власною репротестацією, подавши іншу версію вбивства Григорія Билинського. Враховуючи характер злочину, в якому його обвинувачували, Мартин Богущ, «пришедши обличне» до суду, був зацікавлений у збереженні своєї репутації в спільноті, а ширше – життя. Саме тому, «скоро взявши ведомост ѿ вчиненои противко себе ѿ книг тутошних» скарги, відповідач вирішив особисто окреслити деталі вчиненого вбивства, подаючи протестацію на братів Билинських. Відмінність його версії полягала в підкресленні наявності мотивації до вчинення вбивства в інших учасників справи. У репротестації згадується дружина

вбитого, яка, за словами Мартина Богуща, мала би брати участь у злочині – Гелена Корчинського Билинська. Змова була покликана виквитувати його із маєтності, яку раніше позивачі заставили. Йшлося про вже згадуване село Кобче. Маючи цей намір, вони погодили, аби такий «вчинокъ с кого иншого на него обалити» [5, арк. 550]. Ці дії мали не тільки зневажити репутацію підозрюваного, а й позбавити його місця у шляхетській спільноті та усієї набутої ним власності [4, с. 371]. Для здійснення цього наміру згадані особи намовили «неякого» Яна Пелигримовського, який, як впливало із слів репротестанта, в минулому був слугою одного із позивачів – Миколая Билинського.

Акт вбивства, відповідно до репротестації, Ян Пелигримовський вчинив 26 червня 1623 р., увійшовши до комори маєтку Григорія Билинського в с. Кобче. Примітною рисою мови репротестуючого була непевність, а як наслідок – вживання умовного часу, що корелюється також із відмінною датою вбивства, яку він подав. Найяскравіше це проступає у ситуації, коли він, реагуючи майже на кожний закид із вчиненої на нього протестації, розкриває роль дружини вбитого в злочині: «котораѣ телѣта ѿкобы в тот час выпускаѣ мѣла». Відхрещувався Мартин Богущ також від будь-якої співучасті в розкраданні та продажу власності вбитого, вказуючи, що це вчинили вбивці [5, арк. 550 зв.]. Більше того, він вказував, що як до нього «ведомости доходит», сама ж Гелена Корчинська усі ці речі «с коморы своє повидавала» через свою челядницю, після чого їх обох «проч з домѣ своего выправила» [5, арк. 550 зв.]. Усі ці свідчення Мартин Богущ надавав задля того, аби «невинност

свою «свободити правне». Видним є те, що припущення перебігу вбивства, яке виклав Мартин Богуш, істотно відрізнялося від версії братів Билинських. Ключовий акцент у його розповіді було зроблено на матеріальних інтересах дружини Григорія Билинського, задля яких вона, змовившись із братами вбитого, вміло облаштувала злочин. Треба при цьому зазначити, що під час прочитання джерела складається враження, що репротестант ставив собі за мету пунктуально зреагувати на усі пункти, які йому закидалися, інколи вдаючись ледь не до буквального цитування протестації своїх опонентів.

Логічним актом після «обволання» померлого мав бути судовий процес. Враховуючи особливість тогочасної судової системи, самі ж позивачі забезпечили постановня винуватця перед судом. 2 вересня 1623 р. братам Билинським вдалося затримати Яна Пелигримовського. Варто зауважити, що, незважаючи на бажання Мартина Богуша, який, вносячи свою репротестацію до гроду, прагнув якомога швидше відкинути «протестацію криминальную», вчинену на його ім'я, аби «добру славу свою» оберегти, він вчинив це не одразу, а лише після усіх згаданих подій, включно із затриманням обвинуваченого, що могло бути нічим іншим, як реакцією на розгортання справи.

Із затриманням обвинуваченого пов'язана достатньо показова для тогочасного суспільства ситуація. Позивачі змогли її організувати одразу на наступний день після внесення протестації. Отримавши інформацію, що Ян Пелигримовський, начеб пробувши три дні у домі Мартина Богуша після вчиненого злочину, поїхав до Луцька,

де переховувався у ротмістра Ванда-ловського, постраждалі звернулися до гроду та попросили возних, аби разом з ними їхати на «припорученя того мужобоици» [5, арк. 536 зв.]. Приїхавши з урядниками до вказаного місця, їм вдалося відшукали оскаржуваного, який разом із згаданим Ванда-ловським перебував у домі луцького міщанина Козицького. Характерною є вказівка, наявна в протестації: «Кгды пришли протестующии до господы помененого пна Ваньдаловьского, тѣтъ в Лѣцкѣ ѿ месчанина лѣцкого, у Козицкого, там же заставши того то пна Ваньдловского и при нем того мужобоицѣ [...] которыхи был до него рѣкодаице пристал» [5, арк. 536 зв.]. Цей фрагмент вартий уваги, оскільки не лише демонструє механізм підданських зв'язків, які існували в ті часи, а й розкриває ту особливість, що обвинуваченому у вбивстві вдавалося «губитися» в тогочасному повсякденні, проводячи звичний спосіб життя. Для цього важливим було вміння уникати додаткових конфліктів у суспільстві [7, s. 56–59].

Достатньо типовою в цій ситуації виглядала поведінка Ванда-ловського. Він, якщо простежити покарання за переховування можливого вбивці, теж ризикував власною гідністю: «Достаточьне пытали если того мѣжобоицѣ хочет до росправы правное при порѣце принати и дотримати albo его теж ѿдстѣпити и выдать» [5, арк. 536 зв.]. Рішення щодо свого «слуги рукодайного» Ванда-ловський прийняв після того, як Ян Пелигримовський добровільно зізнався у вчиненому злочині. У колі приятелів Ванда-ловський заявив, що «тот челадникъ недавно пристал и не ведалом ѿ той работе его». З огляду на

добровільне зізнання обвинуваченого, а також видання його з боку пана Ян Пелигримовський постав перед Луцьким гродським судом.

Наступним актом згаданої справи став перебіг судового процесу над Яном Пелигримовським та його пізніша стра-та. Сама по собі процесія достатньо інформативна, оскільки дає можливість нам по-іншому подивитися на згаданого обвинуваченого та розглянути його позицію в цій справі. Не можна сказати, що ці свідчення допомагають з'ясувати усі деталі, тому що сам же підсудний вирішив викласти події під таким кутом, аби приховати важливі деталі. Проте, незважаючи на цю особливість, він таки пролив світло на свої зв'язки із Мартином Богушем. Варто при цьому наголосити, що про усі ці зізнання дізнаємося від третіх осіб – реляції возних, яка була подана до гродського суду 30 вересня 1623 р.

«Люди шляхетні» їздили на «муку» і «квєстии», що передували страті Яна Пелигримовського («на горло вьсказаного»), які відбувалися 25 вересня 1623 р. Показовими, що нас особливо цікавлять, були висловлювання і поведінка обвинуваченого. Під час допитів і перших тортур він «заволає «ω Богѣшѣ, Богѣшѣ, ты ма до того привел и переняль». Пізніше, коли його «тягнули» вдруге, він додає, що «ма Богѣшѣ перенянал, жебы-м забиль. И парѣ волов продавъши, обецає ми дати пинєзи и то ми подавал». Упродовж наступних тортур Ян Пелигримовський ще раз згадував Мартина Богуша, а також засвідчував, що дружина Григорія Билинського нічого не знала про планування злочину, а під час його реалізації й дійсно виганяла на пасовисько худобу. У цьому контексті варто додати,

що подібне свідчення, на жаль, дублює першу протестацію і не дає змоги зрозуміти ролі дружини у цій справі, як не робить цього також репротестація Мартина Богуша. Звісно, родинні відносини у ранньомодерний період не завжди були зразковими, втім їхній характер залежав від традиції, яка не обов'язково була позначена ворожнечею [1, с. 191–197].

Коли обвинувачений «третии раз был потягнени и припалєнии свичами», він вчергове засвідчив, що на цю справу його намовив Мартин Богуш, підкресливши, що поза тим щось говорити не планує і «жаднаа душа дрѣгаа ω том (злочині. – прим. І. Г.) не ведала» [5, арк. 644]. Окремо варто зупинитися на розгляді статусу обвинуваченого. Факти, що при його згадці в протестаціях не вживалися характерні слова, які б підкреслювали шляхетність («пан», «вжронии»), а також застосування щодо нього тортур свідчать про відсутність у нього шляхетського статусу.

Після цих слів, а також зізнання обвинуваченому «було читано» вирок. Стра-та відбулася 27 вересня. Перед смертю Ян Пелигримовський, «кгда был на плацѣ, идѣчи на смєртѣ», згадавши про усі свої попередні зізнання, додає, що «прошѣ нехаи юж сам горлом то печатѣю, а Богушѣ нехаи бѣдет воленѣ ωд горла», далі продовжуючи та уточнюючи, що «хоч и винєн, хоч ма намайял, предсе, нехаи бѣдет ωт смєрти волен, нехаи уже на за него дам горло» [5, арк. 643–644]. Звісно, непоодинокі згадки обвинуваченого, який перебував під тортуррами, не можуть бути беззаперечним аргументом на користь того, що саме Мартин Богуш ініціював злочин. Проте якщо взяти до уваги запізнiлу репротестацію, яка надто повторює подану раніше протестацію,

можна припустити, що в певний спосіб він таки брав участь в організації вбивства Григорія Билинського.

Останнім актом цієї справи можна вважати протестацію, подану до Луцького гроду 2 жовтня 1623 р. Окремого суду над Мартином Богушем не було. Однак реакція на свідчення Яна Пелигримовського від братів Билинських була достатньо очікуваною, про що можна дізнатися із слів його дружини – Тетяни Билинської. Шляхтянка скаржилася на Яна та Миколу Билинських, які ув'язнили її чоловіка, коли той приїхав на луцькі рочки (напавши на нього, як на «шляхтича добре вроженого и осєлого»), після чого посадили до замку, звідки він згодом зник. При цьому, як свідчила постраждала, в нього були забрані листи-записи на борги, шабля та гроші. Замкове ув'язнення Мартина Богуша підтверджував возний, який з ним розмовляв та чув його скарги про безпідставність застосування такої санкції щодо себе. Проте про місце його перебування возний не знав [5, арк. 652–653]. Примітно, що ці події відбувалися паралельно із судовим процесом та стратою виконавця вбивства. Зіставляючи це, можна зрозуміти, що напад на Мартина Богуша в Луцьку мав би відбутися одразу після вчиненої ним репротестації. Принаймні до такого припущення нас схиляє скарга його дружини. Можна також зауважити, що попри передсмертне прохання Яна Пелигримовського, який прагнув, аби його смерть «на горло» справу «запечатувала», інший імовірний фігурант справи також був змушений відповідати.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, справа вбивства Григорія Билинського в 1623 р. достатньо не проста для інтерпретації,

незважаючи на факт, що маємо у своєму розпорядженні дві версії, які розкривають позиції обох сторін, що, здавалося б, мало спростити роботу історика. Очевидним є те, що виконавцем вбивства таки мав бути Ян Пелигримовський. Складно при цьому верифікувати, в який спосіб та до якої міри він був пов'язаний із родом Билинських. Вказівка Мартина Богуша на те, що обвинувачений перебував у патронально-клієнтарних відносинах з Миколаєм Билинським – братом вбитого та одним із позивачів, може бути правдивою, але не маємо у своєму розпорядженні ґрунтовніших доказів. Можемо також з певністю говорити про пограбування шляхетського маєтку, оскільки воно згадане майже у всіх справах, поданих до суду. Найімовірніше, згаданий обвинувачений таки подався після вчиненого вбивства до Луцька і вступив на службу до ротмістра Вандаловського. Розглядаючи іншу лінію та говорячи про можливу родинну змову, на якій наголошував Мартин Богуш, яка мала би бути орієнтована на матеріальні інтереси, варто вказати, що теоретично, враховуючи характер відносин у ранньомодерній родині, цієї опції не можна повністю відкидати. Проте роль одного із братів у ній так і не була висвітлена. Як і місце у вчиненні злочину Гелени Билинської. Повертаючись до Яна Пелигримовського, варто вказати, що згаданий злочин він вчиняв, керуючись фінансовими вигодами. Принаймні це можемо висновувати із його ж слів. Фактор можливих конфліктів із Билинськими через службу обвинуваченого теж не можемо простежити. При цьому примітною є його поведінка на судовому процесі. Обвинувачений, незважаючи на те, що

всіляко намагався захистити Мартина Богуша, публічно таки оголосив його ім'я, чим вказав на його співучасть у злочині. Розглядаючи поведінку братів Билинських, прикметно, що вона була цілком закономірною та відповідала артикулам II Литовського Статуту. Позивачі спочатку посприяли затриманню ймовірного вбивці їхнього брата – Яна Пелигримовського, а згодом ув'язнили Мартина Богуша.

Тим самим справа є унікальним та цікавим свідченням шляхетського ранньомодерного повсякдення на Волині. На перший погляд вона стосується звичайного конфлікту, який закінчився відповідно до сценарію, передбаченого правом – стратою відповідального. Проте вона відкриває перед нами низку сцен із шляхетського повсякдення, достатньо інформативних та важливих для розуміння тогочасних реалій, пов'язаних із патронально-клієнтарними відносинами та родинними переплетеннями. Деталі згаданої справи повертають нас до ворожості в тогочасній культурі та проблеми вбивств знаті, що мали би бути непоодиноким явищем. З тим актуалізують категорію репутації, яка в житті ранньомодерного шляхтича займала значиме місце.

Підсумовуючи, вкажемо, що повністю реконструювати усі подробиці вчиненого вбивства складно через брак даних. Проте навіть із наявних свідчень ми можемо достатньо добре «чути» голоси та «бачити» поведінку тогочасної шляхти, що дає можливість краще розуміти її ментальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворончук І. Українська шляхетська родина ранньомодерної доби у внутрішніх

зв'язках і стосунках: батьки і діти. *Ukraina Lithuanica*. 2017. Т. 4. С. 189–205.

2. Мончак А. Нерівна приязнь. Клієнтарні взаємини в історичній перспективі. Київ: Темпора, 2020. 768 с.

3. Старченко Н. Честь, кров та риторика. Конфлікт у шляхетському середовищі Волині (друга половина XVI – початок XVII століття). Київ: Laurus, 2014. 510 с.

4. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. *Статуту Великого князівства Литовського у 3-х томах* / за ред. С. Кивалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. Т. II. 557 с.

5. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 25, оп. 1, спр. 135.

6. Bogucka M. *Kultura Sarmatyzmu w Polsce XVI–XVIII wieku*. Warszawa: Neriton, 2016. 342 s.

7. Borucki M. *Temida staropolska*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 2001. 308 s.

8. Łoziński W. *Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku. Tom pierwszy: Czasy i ludzie*. Lwów: Nakładem księgarni Gubrynowicza i syna, 1931. 426 s.

9. Popiołek B. *Rytuály codzienności. Świat szlacheckiego dworu w osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej*. Warszawa: Silva rerum, 2022. 584 s.

10. Topolski J. *Wprowadzenie do historii*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1998. 162 s.

REFERENCES

1. VORONCHUK, I. (2017). Inner Relationships and Ties of the Ukrainian Noble Family of the Early-Modern Age: Parents and Offspring. *Ukraine Lithuanica*. Vol. 4, pp. 189–205. [in Ukr.]

2. MAĆZAK, A. (2020). *Unequal Friendship: The Patron-Client Relationship in Historical Perspective*. Kyiv: Tempora, 768 p. [in Ukr.]

3. STARCHENKO, N. (2014). *Honour, Blood, and Rethoric. Conflict in the Volyn Nobility Environment (Second Half of the 16th – Early 17th Century)*. Kyiv: Laurus, 510 p. [in Ukr.]

4. KIVALOV, S., MUZYCHENKO, P., PANKOV, A., eds. (2003). The 1566 Statute of the Grand Duchy of Lithuania. In: *The Statutes of the Grand Duchy of Lithuania in Three Volumes*. Vol. II. Odesa: Legal Literature, 557 p. [in Ukr.]
5. *Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv*. [in Ukr.]
6. BOGUCKA, M. (2016). *The Culture of Sarmatism in Poland in the 16th–18th Centuries*. Warsaw: Neriton, 342 p. [in Pol.]
7. BORUCKI, M. (2001). *Old Polish Themes*. Warsaw: Peoples Publishing Cooperative, 308 p. [in Pol.]
8. ŁOZIŃSKI, W. (1931). *Prawem i Lewem. Customs in Red Ruthenia in the First Half of the 17th Century*. Volume one: *Times and People*. Lviv: Published by the Gubrynowicz and Son Bookstore, 426 p. [in Pol.]
9. POPIOŁEK, B. (2022). *Everyday Rituals. The World of a Noble Manor in the Eighteenth-Century Polish-Lithuanian Commonwealth*. Warsaw: Silva Rerum, 584 p. [in Pol.]
10. TOPOLSKI, J. (1998). *Introduction to History*. Poznań: Poznań Publishing House, 162 p. [in Pol.]

Справа є унікальним та цікавим свідченням шляхетського ранньомодерного повсякдення на Волині. На перший погляд вона стосується звичайного конфлікту, який закінчився відповідно до сценарію, передбаченого правом – стратою відповідального. Проте вона відкриває перед нами низку сцен із шляхетського повсякдення, достатньо інформативних та важливих для розуміння тогочасних реалій, пов'язаних із патронально-клієнтарними відносинами та родинними переплетеннями. Деталі згаданої справи повертають нас до ворожості в тогочасній культурі та проблеми вбивств знаті, що мали би бути непоодиноким явищем. З тим актуалізують категорію репутації, яка в житті ранньомодерного шляхтича займала значиме місце.